

MORTELMANS, Anna, leidster in de meisjes- en vrouwenbeweging, activiste (Borgerhout 17 januari 1893 - Schoten 8 augustus 1957).

Reeds tijdens haar studiejaren aan de Rijksnormaalschool te Brugge was ze duidelijk vrijzinnig en Vlaamsgezind. Op 1 augustus 1912 behaalde ze het diploma van onderwijzeres. Op 9 maart 1914 trad ze in dienst van het gemeentelijk onderwijs te Antwerpen. Als lid van de Vlaamsche Meisjesstudiekring zou ze pas na rijp beraad kiezen voor het activisme. Even wilskrachtig, onderlegd en welsprekend zou zij voor Antwerpen worden, wat Rosa de Guchtenaere was voor Gent.

Op 4 november 1917 belegde het Verbond voor Wereldvrede te Antwerpen een grote meeting. Behalve de katholieke Jan Bellefroid en de socialist Steven Prenau trad Anna Mortelmans op als vrijzinnige en sprak over De vrouw voor vrede en vrij Vlaanderen. In Help U Zelve sprak ze op 8 februari 1918 over Vlaanderens Herstel, voorwaarde tot een duurzame vrede; daarin klonk vooral haar bezorgdheid door over het na-oorlogs herstel van de Antwerpse haven. Actief in de Jeugdgemeente ondertekende ze het Manifest als voorzitter van de hoofdraad der provincie Antwerpen en voerde naast Lode Craeybeckx, Firmin Mortier en Paul van Ostaijen het woord op het jeugdcongres van 19 oktober 1918.

Op 25 november 1918 werd ze door het gemeentebestuur ontslagen wegens „wangedrag tijdens de bezetting”. Reeds in maart 1919 zocht ze contact met de oude leiding om de Jeugdgemeente te doen verrijzen. Op 4 november verscheen ze voor de correctionele rechtbank onder beschuldiging van 1) het houden van een twintigtal Vlaams- en vredesgezinde voordrachten; 2) het schrijven van een artikel in Het Vlaamsche Nieuws over de onrechtvaardige behandeling van de Vlaamse frontsoldaten; 3) het spreken op een vergadering na de wapenstilstand, waarin tegen de herverfransing van Gent werd geprotesteerd. Ze droeg haar eigen verdediging voor, eiste de volle verantwoordelijkheid voor al haar woorden en daden. Haar verweer was zo kranig, de getuigenissen zo gunstig, dat men vrijpraak mocht verwachten. Ze kreeg vijf maanden voorwaardelijk. Haar memorie van toelichting werd in februari 1920 in brochurevorm uitgegeven. Als aanvulling legde ze de nadruk op de volstreekte willekeur in de vonnissen over Rosa de Guchte-

naere (15 jaar), Lode Craeybeckx (5 jaar), Jan Hainaut (10 jaar) en eiste ze met klem de invrijheidstelling van Vlaanderens politieke gevangenen. Haar brochure is een hartstochtelijk pleidooi voor amnestie (het eerste wellicht).

Ondertussen was ze reeds druk aan het werk om het lot der opgesloten activisten te verlichten door briefwisseling, lectuur, pakjes en bezoeken. Op 28 maart nam ze deel aan de Leo Augusteyns-hulde, van wie ze een gevoelvol karakterbeeld ophing als Vlaming, democraat en apostel van het edel-menselijke. Actief in de Frontpartij, schreef ze bijdragen in het weekblad *De Ploeg*. Met de Vlaamsche Meisjesstudiekring (*Wij Willen*), waarvan ze voorzitterster geworden was, nam ze deel aan de dramatische 11 juli-betoging van 1920 op de Grote Markt te Antwerpen. Aan het slachtoffer Herman van den Reek bracht ze een ontroerende hulde in *Ons Vaderland* van 15 juli. Bij zijn uitvaart hield ze een slip van het baarkleed en sprak een afscheidsgroet aan het graf.

Op 9 december 1920 verloofde ze zich in de gevangenis te Leuven met Karel Fossey en verzette hemel en aarde om hem vrij te krijgen. Ze organiseerde mee de grote amnestiebetoging van 16 januari 1921 en nam deel aan de tocht van meer dan honderd Vlaamse vrouwen naar het parlement om er een amnestie-manifest te overhandigen. Op 11 februari 1921 stichtte ze het Vrouwenfront; op de amnestiemeeting van 15 maart sprak ze, evenals mevrouw Maréchal en mevrouw Pil-van Gastel. Daar sprak ze de historische woorden (in verband met de a.s. gemeenteraadsverkiezingen): „Op 11 juli moeten we de Leeuwenvlag laten wapperen op het stadhuis, opdat de vlek die erop kleeft, zij uitgewist”. Anna Mortelmans stond als vrouwelijk kandidaat op de lijst van de Frontpartij; naast haar stond mevrouw Gillis, de ziel van het Martelaarsfonds. Drie Fronters deden hun intrede in de gemeenteraad. Vrouwenfront en het Vlaamsch Vrouwencomité voor Amnestie brachten de Vlaamse zaak voor het wereldforum door hun brieven aan Georg Brandes, Enrico Ferri, prof. Naxsen. In de kinderafdeling (gesticht september 1921), die later de naam kreeg van Jeugdontwikkeling, verzorgde Anna Mortelmans mede het lees- en verteluur. Haar hartewens ging ten slotte in vervulling: haar verloofde Karel Fossey kwam op 3 september vrij; hij werd evenwel, ofschoon afgekeurd en beroofd van burgerrechten, toch onmiddellijk voor de legerdienst opgeroepen. Dit was voor Anna Mortelmans een aansporing om zich nog feller in te zetten voor algemene amnestie. Op 2 juni 1923 trad ze in het huwelijk. Nauwelijks was haar eerste kind Maria een paar maanden oud, of Anna Mortelmans werd gemeenteraadslid (28 juli 1924), ter vervanging van Em. Wildiers. Henri Picard vond in haar een ijverige medestander bij het bepleiten van bestuurlijke amnestie voor de gestrafte gemeenteambtenaren. De eerste rehabilitaties volgden in maart 1925: Denucé, Melis, De Bom, Gilson enz. Ook Anna Mortelmans zou weldra opnieuw in dienst genomen worden (21 december 1925). Op 16 november nam ze ontslag als gemeenteraadslid. Toen in januari 1926 het weekblad *De Ploeg* vervangen werd door *Ons Vaderland*, werd Anna Mortelmans opgenomen in de redactie. Haar politieke bedrijvigheid werd voortaan ingedamd door de eisen van haar beroep en gezin. Van een openbaar optreden zijn nauwe-

lijks sporen te ontdekken. Van 1931-'37 was ze verbonden aan de Meisjesoefenschool (en keurkorps). In 1937-'38 was zij directrice in de school (Lamorinièrestraat) en in januari 1943 kreeg ze de leiding van de oefenschool.

Tegen haar wil in de collaboratie verstrikt geraakt, nam ze in september 1944 met haar gezin de wijk naar Duitsland. Een tweede maal ontsloeg het gemeentebestuur haar, ditmaal wegens „gebrek aan burgertrouw”. Gearresteerd op 28 augustus 1945, bracht ze een jaar in de gevangenis door; er werd geen proces tegen haar aangespannen. Haar man werd tot 7 jaar hechtenis veroordeeld en zou pas op 26 juli 1950 vrijkomen (z. Karel Fossey).

WERKEN : Bijdragen in *Het Vlaamsche Nieuws*; *De Schelde*; *Ons Vaderland*; *De Ploeg*. - Brochures : *Vlaanderen's herstel, voorwaarde tot een duurzame vrede* (voordracht, 8 februari 1918); - *Memorie van toelichting aan de Heeren Rechters der Vierde Kamer van de Correctionele Rechtbank, hebbende te oordelen over de beschuldiging uitgebracht tegen Anna Mortelmans, door deze voorgedragen als pleidooi op 4 november 1919* (1920).

LITERATUUR : K. Angermille, *De lotgevallen van een activist, 1914-1929* (1931); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914-1939* (1969); - Dossier Anna Mortelmans in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen.

VIC VAN DEN BERGHE